

РОЗДІЛ 6

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6:[502.171:58]

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/43>

СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ У СФЕРІ ВІДТВОРЕННЯ ПРИРОДНИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ

SYSTEM OF ORGANIZATIONAL AND LEGAL MEASURES IN THE SPHERE OF RECREATION OF NATURAL PLANT RESOURCES

Давидович К.О., аспірантка кафедри екологічного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Автором проведено комплексне дослідження сучасного стану законодавчого забезпечення планування й життя організаційно-правових заходів у сфері відтворення природних рослинних ресурсів, результати якого презентовано у статті. Крім того, завдяки опрацюванню спеціальної літератури й вивченню приписів нормативно-правових актів вдалося чітко окреслити актуальні питання правового регулювання відтворення природних рослинних ресурсів і шляхи їх вирішення, надано пропозиції з вдосконалення чинного екологічного, зокрема флористичного, законодавства (законодавства про рослинний світ), обґрунтовано доцільність внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів із питань ведення кадастрів й обліку рослинного світу, моніторингу цього природного об'єкта. Детально охарактеризовано систему організаційно-правових заходів, до якої входять такі, як державний облік, кадастр рослинного світу; моніторинг рослинного світу; програмування й прогнозування, а також забезпечення інформування в зазначеній галузі. Запропоновано власні їх формулювання й ознаки.

В роботі доведено, що йдеться мова не просто про наявність та функціонування перерахованих важливих організаційно-правових заходів, а про існування вже сформованої системи вказаних заходів. В роботі наголошено, що досліджувані заходи характеризуються певними ознаками, такими як: вплив один на одного, взаємопроникливість, взаємозалежність. Таким чином наявність зазначеної системи заходів буде слугувати, в кінцевому рахунку, належному правовому регулюванню в сфері відтворення природних рослинних ресурсів. У статті використано офіційні статистичні дані щодо рослинного світу в цілому в Україні, а також окремих природних рослинних ресурсів, та дані, які свідчать про значне погіршення стану цих природних об'єктів за останній час, що підкреслює актуальність теми дослідження.

Ключові слова: рослинний світ, природні рослинні ресурси, об'єкти рослинного світу, відтворення природних рослинних ресурсів, система організаційно-правових заходів.

The author conducted a comprehensive study of the status of current legislation in force for planning and implementation of organizational and legal measures in the field of reproduction of natural plant resources, and the results are presented in the article. In addition, thanks to the processing of special literature and the study of prescriptions of normative legal acts, it was possible to clearly outline the actual issues of legal regulation of the reproduction of natural plant resources and the ways to solve them, proposals were made to improve the current ecological, in particular floristic, legislation (legislation on plant life), the feasibility was substantiated introduction of changes and additions to normative legal acts on issues of keeping cadastres and accounting for plant life, monitoring of this natural object. The system of organizational and legal measures is described in detail, which includes such things as state accounting, the cadastre of plant life; monitoring of plant life; programming and forecasting, as well as provision of information in the specified field. Their own wording and signs were proposed.

The scientific article proves that it is not only about the presence and functioning of the listed important organizational and legal measures, nevertheless about the existence of an already formed system of these measures. The work announces that the activities under study are characterized by certain features, such as mutual influence, interpenetration, and interdependence. Furthermore, the existence of this system of measures will serve proper legal regulation in the field of reproduction of natural plant resources. The scientific article uses official statistics on the plant world as a whole in Ukraine, as well as individual natural plant resources, and data indicating a significant deterioration in the condition of these natural objects recently, which emphasizes the relevance of the research topic.

Key words: plant world, natural plant resources, objects of the plant world, reproduction of natural plant resources, system of organizational and legal measures.

Постановка проблеми. Загальноприйнято під навколишнім природним середовищем (довкіллям) розуміти, по суті, сукупність природних об'єктів, як-от земля, вода, надра, атмосферне повітря, тваринний і рослинний світ та ін.). Виходячи з цього, стан довкілля в цілому визначатиметься в першу чергу станом основних природних компонентів, одним із найважливіших серед яких цілком обґрунтовано визнається рослинний світ, бо саме він створює початкову біологічну масу, виступає базою майже для всіх екологічних систем.

Беручи наведене до уваги, стає зрозумілим і цілком очікуваним той факт, що сьогодні спостерігається стійка тенденція до постійного збільшення масштабів й інтенсивності експлуатації як рослинного світу, так і основних його компонентів – природних рослинних ресурсів (об'єктів рослинного світу). Звісно, за такої ситуації на перший план у світі висувуються питання, пов'язані

із забезпеченням належної правової регламентації усіх видів діяльності щодо використання природних ресурсів, оскільки без цього (а точніше, без постійного моніторингу й контролю, регламентування) може бути завдано значної шкоди екосистемам. Зауважимо, що в нашій країні сьогодні до вказаного додалася й потреба зважати ще й на шкоду екосистемам й наслідки, що настають через військові дії, які 24 лютого 2022 року розпочала і веде на території України армія Російської Федерації. Останнє набуває надважливого значення, бо через воєнні дії горіли ліси, знищені екопарки, парки, паркові зони, заповідники тощо. Відповідно, нині саме діяльність із відтворення природних рослинних ресурсів (об'єктів рослинного світу) повинна бути в полі зору держави й суспільства.

З огляду на сказане автором проведено комплексне дослідження (результати якого презентовано у статті) сучасного стану законодавчого забезпечення планування

й життя організаційно-правових заходів у сфері відтворення природних рослинних ресурсів, детально охарактеризовано такі організаційно-правові заходи, як державний облік, кадастр рослинного світу; моніторинг рослинного світу; програмування і прогнозування, а також забезпечення інформування в цій сфері. Крім того, спираючись на думки науковців, приписи нормативно-правових актів, чітко окреслено актуальні для нашої країни проблеми правового регулювання відтворення природних рослинних ресурсів й шляхи їх вирішення, надано пропозиції з вдосконалення чинного екологічного, зокрема флористичного (законодавства про рослинний світ), законодавства, обґрунтовано доцільність і нагальність внесення змін чи доповнень до нормативно-правових актів з питань ведення кадастрів й обліку рослинного світу, моніторингу цього природного об'єкта тощо.

При написанні статті використано офіційні дані щодо стану і складу рослинного світу України, напрацювання спеціалістів-екологів та фахівців природничих наук.

Актуальність дослідження. Потреба у проведенні наукового дослідження вказаної теми на сьогодні викликана низкою причин. По-перше, незадовільним екологічним станом рослинного світу в цілому та його окремих складників – природних рослинних ресурсів (об'єктів рослинного світу), погіршенням ситуації в умовах воєнного стану, оголошеним на території нашої країни. По-друге, відсутністю комплексних наукових напрацювань у сфері правового регулювання відтворення природних рослинних ресурсів, недостатнім рівнем вивчення системи організаційно-правових заходів із поновлення і поповнення рослинних ресурсів. По-третє, необхідністю належного врегулювання здійснення відтворювальних флористичних відносин (відносин щодо рослинного світу), чого, на наш погляд, можна досягти шляхом внесення змін і доповнень до чинного флористичного законодавства (законодавства про рослинний світ). Викладене підтверджує своєчасність і актуальність представленої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи питання забезпечення й життя організаційно-правових заходів із відтворення природних рослинних ресурсів, слід відмітити, що воно не було предметом комплексного наукового дослідження. Вивченню окремих аспектів окресленої проблеми частково були присвячені роботи таких знаних науковців, як Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, І. І. Каракаш, М. В. Краснова, Т. В. Лісова, Н. Р. Малишева, В. В. Носік, В. Д. Сидор, А. К. Соколова, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга та ін. У той же час аналіз напрацювань названих учених свідчить про те, що питання визначення, характеристики і життя заходів із відтворення природних рослинних ресурсів потребують окремої уваги, а отже, у подальшому доречно провести розвідки.

Мета статті. Виходячи із того, що нині існує низка проблем у сфері бачення й формування системи організаційно-правових заходів із відтворення природних рослинних ресурсів, за мету при написанні представленої статті обрано встановлення заходів, яких треба вжити задля збереження, поновлення і примноження природних рослинних ресурсів, чіткого окреслення їх ознак, сутності й особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загально-визнано, що рослинний світ виступає невід'ємною складовою біотичного різноманіття на планеті, частиною природних багатств держави. Крім того, він разом з іншими елементами має неабияке значення як природне вичище на планеті. Пояснити це доволі просто. Наприклад, флора нижчих і вищих видів рослин лише України нараховує біля 27 тис. видів. Близько 250 видів судинних рослин у нашій країні офіційно визнані лікарськими. Природною рясністю в Україні зайнято майже 19 млн га. Однак її зменшення під впливом господарської діяльності людини і змін клімату набуває загрозливих масштабів, оскільки

посилення техногенного тиску на природу призводить до руйнування деяких її ланок, унаслідок чого окремі види під впливом загроз зникають [1, с. 139]. Звісно, такий стан справ не може не викликати занепокоєння, особливо в контексті того, що в державних програмах України проголошено наступне: національна екологічна політика спрямована на досягнення стратегічних цілей, однією з яких виступає інтеграція в європейський простір і сталій соціально-економічний розвиток країни. Отже, одним із завдань, виходячи з положень документів, визнано забезпечення збереження, відновлення й збалансованого використання рослинного світу [2]. Зважаючи на це, на сьогодні окреслене питання залишається надзвичайно важливим і актуальним.

Проаналізувавши джерела, можна зробити висновок, що науковці, досліджуючи заходи з відновлення земель, переконують, що передумовою для їх життя виступає низка заходів організаційно-правового характеру. Доречно на цьому зупинитися докладніше. Як з'ясувалося, до них віднесено: здійснення стандартизації й нормування в галузі охорони земель, їх моніторингу; ведення контролю за використанням, охороною земель; планування і прогнозування їх експлуатації; запровадження економічного стимулювання раціонального використання й охорони земель; заходи землеустрою; консолідацію земель сільськогосподарського призначення та ін. Вбачається за доцільне зауважити, що Т. В. Лісова вважає, що більшість наведених заходів належить до функцій управління у сфері використання й охорони земель [3, с. 241]. Натомість науковець при класифікації заходів із здійснення безпосередньо відновлення земель слушно акцентує на основних із них, як-от меліорація земель тощо [3, с. 347].

Однак не лише згадана вчена вивчала заходи із відновлення земель. Ознайомившись із точками зору фахівців, можемо констатувати, що в цілому варто підтримати певні пропозиції дослідників-правників. Однак, спираючись на законодавчі приписи у сфері регулювання відтворювальних флористичних відносин, вбачається за доречне запропонувати наступний перелік організаційно-правових заходів: контроль у галузі охорони, використання й відтворення рослинного світу; державний облік, кадастр рослинного світу; моніторинг рослинного світу; програмування і прогнозування; забезпечення інформування в цій сфері.

Продовжуючи розгляд питання, зупинимось на характеристиці окремих видів заходів організаційно-правового характеру. Першою розглянемо систему державного моніторингу навколишнього природного середовища. Насамперед зауважимо, що вона в Україні створюється з метою забезпечення збору, обробки, збереження й аналізу інформації про стан навколишнього природного середовища, прогнозування його змін і розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень. У свою чергу, спостереження за станом навколишнього природного середовища, рівнем його забруднення здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, іншими спеціально уповноваженими державними органами, а також підприємствами, установами й організаціями, діяльність яких призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища [4]. Задля регламентування такої діяльності Постановою Кабінету Міністрів від 30.03.1998 р. затверджено Положення про систему моніторингу довкілля [5], де якраз і визначено порядок створення й функціонування системи моніторингу в Україні. Додамо, що вона є складовою національної інформаційної інфраструктури, сумісної з аналогічними системами інших країн.

Однак варто пам'ятати, що моніторинг довкілля, як цілком справедливо наголошує Н. Р. Малишева, є допоміжною управлінською функцією (що збігається із вислов-

леним Т. В. Лісовою). Пояснюється вказане наступним: його допоміжний характер визначається тим, що у процесі моніторингу управлінські рішення не приймаються, а лише створюється база як для їх прийняття, так і для забезпечення їх наукової обґрунтованості й найвищої ефективності [6, с. 128].

Слід зауважити, що екологічний моніторинг включає спостереження не тільки за усією біосферою, а також і за окремими її складовими. Не менш важливим є й той факт, що залежно від об'єкта проведення моніторинг традиційно поділяється на певні види: комплексний моніторинг довкілля; моніторинг вод; моніторинг лісів; моніторинг рослинного світу; моніторинг атмосферного повітря тощо. Вбачається, що такий поділ цілком прийнятний, але при визначенні видів слід, на нашу думку, зважати на компоненти й види певних природних об'єктів. Зокрема, моніторинг рослинного світу як одна із складових державної системи моніторингу навколишнього природного середовища повинен здійснюватися в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Однак, незважаючи на те, що ст. 39 Закону України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 р. передбачалося прийняття відповідного нормативного акта, уряд, на жаль, постанови так і не розробив [7].

Продовжуючи висвітлення питання, зупинимось на трактуванні понять «природні рослинні ресурси» й «об'єкти рослинного світу». Так, об'єкти рослинного світу – це дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби на всіх стадіях розвитку й утворені ними природні угруповання; природні рослинні ресурси – об'єкти рослинного світу, що використовуються або можуть бути використані населенням для потреб виробництва та інших потреб (ст. 3 ЗУ «Про рослинний світ» [7]).

Крім того, згідно з приписами ст. 4 Закону України «Про рослинний світ» за своєю екологічною, господарською, науковою, оздоровчою, рекреаційною цінністю та іншими ознаками природні рослинні ресурси бувають загальнодержавного й місцевого значення. Не менш важливо те, що до перших віднесено види об'єктів рослинного світу, які перебувають у межах, зокрема, внутрішніх морських вод і територіального моря, континентального шельфу й виключної (морської) економічної зони України; поверхневих вод (йдеться про озера, водосховища, річки, канали), які розташовані й використовуються на території більш ніж однієї області, а також їх приток усіх порядків; національних природних парків, дендрологічних і зоологічних парків, природних і біосферних заповідників, ботанічних садів, заказників, пам'яток природи, парків – пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення; а також лісові ресурси державного значення; рідкісні й такі, що перебувають під загрозою зникнення, судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, види грибів, занесені до Червоної книги України; рідкісні й такі, що перебувають під загрозою зникнення, і типові природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України.

Завдяки детальному вивченню законодавства встановлено, що до природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення можуть бути також віднесені й інші об'єкти рослинного світу.

Перейдемо до природних рослинних ресурсів місцевого значення. До них згідно зі ст. 4 ЗУ «Про рослинний світ» належать дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби, не віднесені до природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення [7].

З огляду на різноманіття природних рослинних ресурсів, їх відмінність за екологічною, господарською, науковою, оздоровчою, рекреаційною цінністю та іншими ознаками при проведенні моніторингу виникає потреба у розгляді не єдиного нормативного акта, а цілої низки

законів і підзаконних нормативних актів. Так, окреслена діяльність регламентується положеннями Лісового кодексу України (ст. 55) [8], законів України «Про Червону книгу» (ст. 11) [9], «Про рослинний світ» (ст. 39) [7], Постанови Кабінету Міністрів України «Про Зелену книгу» [10]; наказу Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 04.08.2008 р. № 240 «Про затвердження Положення про систему моніторингу зелених насаджень у містах і селищах міського типу України» [11] тощо.

У контексті наведеного зазначимо, то систему моніторингу зелених насаджень вважається частиною державної системи моніторингу довкілля і самостійною системою спостережень, збирання, оброблення тощо інформації про стан зелених насаджень, прогнозування його змін і розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень із питань запобігання негативним змінам стану довкілля й дотримання вимог екологічної безпеки. Виходячи з цього, стає зрозуміло, що її створення і функціонування сприяє: підвищенню, по-перше, рівня інформованості органів виконавчої влади й місцевого самоврядування про стан вказаних природних об'єктів у містах і селищах міського типу України; по-друге, оперативності й якості інформаційного обслуговування користувачів на всіх рівнях; по-третє, ефективності заходів зі створення, відновлення і збереження зелених насаджень; а також розвитку зелених зон і збереженню зелених насаджень усіх видів у містах і селищах міського типу України [11].

Так, отримані фахівцями чи певними структурами дані аналізуються й використовуються для прогнозування стану, змін, розвитку зелених насаджень міст і селищ міського типу: парків, скверів, зон рекреації тощо.

Однак повернемося до висловленої вище тези про те, що норми, спираючись на приписи яких урегульовуються відносини у сфері флористичного моніторингу використання й відновлення певних видів рослинного світу (лісів, зелених насаджень, рослин, занесених до Червоної книги України, тощо), містяться в низці актів. Вбачається, що існує потреба в об'єднанні згаданих норм права, які передусім є загальними, тобто застосовуються до усіх складових рослинного світу як об'єктів моніторингу, і розробці й прийнятті «Положення про моніторинг рослинного світу», затвердженого відповідною постановою Кабінету Міністрів України. Варто підтримати законодавця в тому, що з метою вдосконалення екологічних відносин доцільно розробити й прийняти Закон України щодо державної системи екологічного моніторингу [12].

Пристаючи до виконання цього завдання, передусім слід виходити з того, що будь-яку діяльність потрібно спочатку спланувати, чітко визначити її мету, пріоритети, основні складові, обрахувати ресурси, необхідні для її проведення, послідовність дій і строки здійснення, а також суб'єктів, які здатні вести відповідну діяльність найбільш ефективно. Важливо також всебічно проаналізувати можливі наслідки такої діяльності, її вплив не лише на ту сферу, щодо якої вона провадиться, а й на суміжні сфери, причому вплив не лише найближчий, безпосередній, а й віддалений у часі, довгостроковий, або опосередкований [6, 188–189].

Як влучно наголошує законодавець, із метою проведення ефективної і цілеспрямованої діяльності України з організації і координації заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів на перспективу розробляються і приймаються державні цільові, міждержавні, місцеві програми. Зрозуміло, що порядок розробки державних цільових екологічних програм визначається Кабінетом Міністрів України. Центральні й місцеві органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування до підготовки й опрацювання екологічних програм

залучають громадськість. Зокрема, завдяки оприлюдненню проєктів таких програм громадяни у змозі їх вивчити, підготувати зауваження й пропозиції щодо внесення змін, а самі органи місцевої влади отримують можливість організувати і провести публічні слухання (ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», ст. 6) [4].

Додамо, що традиційно програми містять завдання й заходи, вжиття яких дозволяє вирішити певні проблеми, а також строки, виконавців тощо. Крім того, державними цільовими екологічними програмами передбачається проведення комплексних науково-технічних розробок. Як показує практика, нині найбільш перспективними науковими дослідженнями у цій сфері є: оцінка стану природних ресурсів України і, виходячи з цього, опрацювання стратегій відтворення їх природно-ресурсного потенціалу; розроблення наукових моделей організації моніторингу довкілля і комплексних регіональних програм охорони й відтворення природного середовища; створення геоінформаційних систем, програмного забезпечення пошуку й відображення інформації у сфері охорони навколишнього природного середовища й природокористування; гармонізація законодавства в галузі охорони навколишнього природного середовища з правом ЄС тощо [6, с. 51].

Беручи це до уваги, нині тим важливішим вбачається відродження на принципово новому рівні відповідної функції соціального управління, а саме, функції програмування і прогнозування у сфері охорони навколишнього природного середовища [6, с. 189]. Яскравим прикладом сучасного підходу до реалізації цієї функції слід визнати ініціативу законодавця щодо збереження лісового фонду України, належного захисту і відтворення лісів, створення сприятливих умов для ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку з урахуванням природних та економічних умов, забезпечення прав громадян на безпечне довкілля. Задля її втілення в життя в Указі Президента України «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів» постановлено наступне: розробити й затвердити державну цільову програму

«Масштабне заліснення України», виконання якої дасть змогу вирішити найгостріші проблеми лісовпорядкування, насамперед з охорони, захисту, використання й відтворення лісів; забезпечити належне фінансування у 2022 році та наступних роках заходів з охорони, захисту, використання й відтворення лісів; запровадити механізми залучення інвестицій для відновлення лісів і лісорозведення [13]. Цілком підтримуючи наведені рішення, на наше переконання, на законодавчому рівні слід також закріпити відповідні механізми відтворення і збереження усіх об'єктів рослинного світу в цілому, а не лише лісів.

Для повноти розгляду питання зупинимося ще на одному не менш важливому моменті – інформаційному забезпеченні. Як уже наголошувалося, воно відіграє важливу роль при розробці державних і регіональних програм охорони й відтворення природного середовища. Підтвердженням цьому є те, що науковці екологічне інформаційне забезпечення визнають напрямом державної екологічної політики; однією з найважливіших функцій екологічного управління; однією з основних гарантій реалізації права громадян на вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту і права на її поширення (проголошені ст. 34, 50 Конституції України). У той же час згідно з приписами законодавства екологічне інформаційне забезпечення – це діяльність спеціально уповноважених державних органів, органів місцевого самоврядування із доведення (оприлюднення) до заінтересованої громадськості, органів та осіб, які приймають управлінські та інші рішення, інформації про підприємства, установи й організацій, діяльність яких може негативно вплинути або впливає на стан навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей, а також надання екологічної інформації за інформаційним запитом [14, с. 283–284].

Зазначена сфера, тобто екологічне інформаційне забезпечення, регулюється приписами законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 25 і 25¹) [4], «Про інформацію» [15], «Про доступ до публічної інформації» [16], Орхуської конвенції «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» [17]; Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля» [18] тощо.

Додамо, що визначення поняття «інформація» наведено у Законі України «Про інформацію». Згідно з приписами його ст. 1 нею є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. У ст. 25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» надана дефініція поняття

«екологічна інформація». Так, інформація про стан навколишнього природного середовища – це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі, зокрема, про:

- стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів – землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення;
- біологічне різноманіття і його компоненти, включаючи генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища;
- загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей;
- екологічні прогнози, плани і програми, заходи, у тому числі адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища.

Вбачається за доцільне додати, що науковці вважають, що стан навколишнього природного середовища відбиває його здатність до самовідновлення, саморегулювання в умовах впливу на нього різного роду зовнішніх факторів (фізичних, хімічних, біологічних та ін.). Отже, для оцінки стану (якісного і кількісного) навколишнього природного середовища, результатів антропогенного впливу на нього використовуються різного роду показники, зокрема, гранично допустимі викиди/скиди забруднюючих речовин (ГДВ/ГДС), індекси стану довкілля (визначаються у балах за сумою показників якості атмосферного повітря, ґрунтів, води, зелених насаджень тощо), індикатори стану окремих природних ресурсів (наприклад, як індикатор стану лісового фонду використовуються показники, що визначають рівень лісистості території країни, відтворення лісів, природного поновлення лісів, питому вагу природно-заповідного фонду), ліміти використання природних ресурсів та інші оціночні показники. Дані відповідних показників дають значний обсяг екологічної інформації, в якій зацікавлена громадськість [6, с. 151].

У контексті сказаного особливої ваги набувають приписи ст. 5 Закону України «Про доступ до публічної інформації», відповідно до якої з метою реалізації права громадян на доступ до інформації, її надання провадиться шляхом:

- 1) систематичного й оперативного оприлюднення інформації:
  - в офіційних друкованих виданнях;
  - на офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет;
  - на єдиному державному веб-порталі відкритих даних;
  - на інформаційних стендах;
  - у будь-який інший спосіб;
- 2) за запитами [16].

Крім того, законодавством визначені форми екологічного інформаційного забезпечення, а саме:

а) підготовка центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, і подання на розгляд Верховної Ради України щорічної Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні, а після її розгляду Верховною Радою України – опублікування окремим виданням і розміщення в системі Інтернет;

б) щорічне інформування Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними державними адміністраціями, Київською й Севастопольською міськими державними адміністраціями відповідних рад і населення про стан навколишнього природного середовища відповідних територій;

в) систематичне інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища, динаміку його змін, джерела забруднення, розміщення відходів чи іншої зміни навколишнього природного середовища і характер впливу екологічних факторів на здоров'я людей;

г) негайне інформування про надзвичайні екологічні ситуації;

ґ) передача інформації, отриманої в результаті проведення моніторингу довкілля, каналами інформаційних зв'язків органам, уповноваженим приймати рішення щодо отриманої інформації;

д) забезпечення вільного доступу до екологічної інформації, яка не становить державної таємниці і міститься у списках, реєстрах, архівах та інших джерелах.

Серед названих форм значна увага цілком логічно приділяється підготовці щорічної Національної доповіді про стан довкілля. На підтвердження наведемо те, що Рада національної безпеки і оборони України серед першочергових й основних завдань Кабміну України у сфері забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, підвищення рівня екологічної безпеки в зоні відчуження тощо вказує саме необхідність підготовки й опублікування щорічної Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні [12].

Як відомо, головними джерелами екологічної інформації є дані моніторингу довкілля, кадастри природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими посадовими особами. Невипадково у ст. 23 Закону

«Про охорону навколишнього природного середовища» закріплено, що для обліку кількісних, якісних та інших характеристик природних ресурсів, обсягу, характеру й режиму їх використання в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, ведуться державні кадастри природних ресурсів [4].

Звісно, ведення кадастрів природних ресурсів відбувається за певними природними об'єктами. Так, згідно зі ст. 38 Закону «Про рослинний світ» ведеться державний кадастр рослинного світу. Однак Кабінет Міністрів України протягом 7 років після набрання цим Законом чинності так і не прийняв відповідної постанови про порядок ведення такого важливого державного документа, що на практиці призвело до серйозних ускладнень при застосуванні законодавства про рослинний світ [19, с. 231].

Щоправда, на сьогодні порядок ведення державного обліку і кадастру рослинного світу затверджено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення державного обліку і кадастру рослинного світу» від 22.02.2006 р. У цьому документі закріплено, що державний облік і кадастр рослинного світу охоплює всю територію України, включаючи її внутрішні морські води і територіальне море, континентальний шельф і виключну (морську) економічну зону, і ведеться з метою визначення кількісних, якісних та інших характеристик природних

рослинних ресурсів, обсягу, характеру й режиму їх використання, а також здійснення систематичного контролю за кількісними й якісними змінами в рослинному світі і забезпечення органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, власників або користувачів (у тому числі орендарів) земельних ділянок відомостями про стан рослинного світу [20].

Вказане набуває неабиякого значення, оскільки ведення державного обліку і кадастру рослинного світу є складовою формування єдиної системи відомостей і документів про наявність об'єктів рослинного світу, їх кількісні й якісні характеристики і економічну оцінку у межах земельних ділянок, що перебувають у власності або користуванні (у тому числі в оренді), поділ природних рослинних угруповань на категорії, до якої вносяться інші дані про природні рослинні ресурси, необхідні для забезпечення їх невиснажливого використання, відтворення й ефективного охорони [20].

Докладно вивчивши приписи цього правового документа, наголосимо, що, на нашу думку, державний кадастр має включати також систему даних про якісні і кількісні особливості народно-господарської і наукової цінності рослинних ресурсів, поділ природних рослинних угруповань на категорії, а також економічну оцінку технічних, кормових, лікарських, харчових та інших властивостей природних рослинних ресурсів тощо.

Крім згаданих приписів, для деталізації законодавчих положень у межах запропонованої теми слід використовувати й інші закони і підзаконні нормативні акти щодо ведення флористичної кадастрової документації. Йдеться передусім про положення Лісового кодексу України (ст. 49–53) [8], а Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок ведення державного лісового кадастру та обліку лісів» [21] від 20.06.2007 р. № 848 тощо.

У контексті сказаного додамо, що Червона книга рослинного світу, яка є частина Червоної книги України [9], розглядається як своєрідний кадастр, що містить визначені систематизовані відомості про рідкісні й такі, що перебувають під загрозою зникнення, види рослин. Досліджуючи питання охорони і відтворення видів рослин і грибів, занесених до Червоної книги України, а також тих, що підпадають під дію міжнародних договорів, спеціалісти підкреслюють, що у зв'язку з розширенням кола завдань Державного кадастру рослинного світу у 2019 році у поточному році в рамках проекту «Ведення державного кадастру рослинного світу» передбачено виконання різноманітних завдань для цілей ведення електронної бази даних. Крім того, фахівці акцентують на тому, що програма електронної бази кадастру перебуває у стадії формування і в ній поки не вистачає певних елементів для впровадження нового кола завдань (зокрема, для рідкісних). Спираючись на це, розроблено відповідні рекомендації щодо її удосконалення [1, с. 148].

Не можна оминати ще одного облікового документа – Зеленої книги України. Вона вважається офіційним державним документом, у якому містяться відомості про сучасний стан рідкісних рослин, таких, що перебувають під загрозою зникнення, і типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Зелену книгу України» [10] передбачено, що Зелена книга України є основою для розроблення охоронних заходів щодо збереження, відтворення й використання занесених до неї природних рослинних угруповань.

Крім названих документів, слід вказати ще один – Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про регіональні кадастри природних ресурсів» [22]. Важливо, що із приписів акта випливає, що в цих кадастрах містяться кількісні, якісні, інші характеристики усіх природних ресурсів на регіональному рівні. Так, у них передбачено розділ «Природні рослинні ресурси».

Не можна забувати й про те, що згідно із ст. 28 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» [23] в Україні ведуться реєстр і зведений реєстр зелених насаджень. Як слушно зауважують науковці, будь-який реєстр становить інформаційну систему, призначену для накопичення, обліку оброблення і зберігання певних однорідних відомостей. Внесення до такої системи дає правові підстави для запровадження певного правового режиму відповідних об'єктів тощо [24, с. 204–205]. Такий висновок науковців слід визнати цілком виправданим, особливо якщо зважати на уразливість та інші природничі характеристики об'єктів рослинного світу, що повинні бути враховані при встановленні правового регламентування відтворювальних відносин щодо цих об'єктів.

Як уже наголошувалося на початку статті, крім названих заходів, важливу роль відіграє контроль у сфері охорони, використання й відтворення рослинного світу. Так, на основі отриманої у процесі контролю інформації оцінюється стан підконтрольних об'єктів і обираються заходи реагування на виявлені недоліки. Критеріями оцінки в даному випадку є вимоги екологічного законодавства з питань охорони, раціонального використання, відновлення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання надзвичайним екологічним ситуаціям, ліквідації їх наслідків, регіональних і державних екологічних програм, які обов'язкові для виконання

всіма державними органами, підприємствами, установами й організаціями, незалежно від форм власності і підпорядкування, а також громадянами [6, с. 183–184]. Зважаючи на висновки науковців, що ще раз підтверджують тісний взаємозв'язок і взаємопроникливість, взаємозалежність відповідних заходів, слід наголосити на існуванні вже сформованої системи досліджуваних заходів, яка характеризується певними особливостями.

Висновки. З урахуванням викладеного слід наголосити, що для забезпечення належних умов для безпосереднього ведення діяльності з відтворення природних рослинних ресурсів (лісорозведення, відновлення лісів та ін.) в Україні важливе значення має життя наступних правових заходів (перелік яких необхідно закріпити в чинному екологічному, зокрема флористичному, законодавстві): контроль у галузі охорони, використання й відтворення рослинного світу; державний облік, кадастр рослинного світу; моніторинг рослинного світу; програмування й прогнозування; забезпечення інформування. Слід наголосити, що це не просто сукупність правових заходів, бо вони, по суті, становлять собою певну систему, оскільки, і про це вже йшлося, заходи взаємопов'язані і в більшості випадків доповнюють один одного. У цьому контексті подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на вирішення інших правових проблем щодо застосування конкретних способів відтворення природних рослинних ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2019 році. 559 с. URL : <https://mepr.gov.ua/news/37844.html>
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
3. Лісова Т. В. Правове забезпечення відновлення земель: теоретичні та практичні проблеми: монографія. Харків: Юрайт, 2020. 396 с.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
5. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: Постанова Кабінету Міністрів від 30 березня 1998 р. № 391. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 91.
6. Малишева Н. Р., Єрофеев М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право. 2017 р. 416 с.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22. Ст. 198.
8. Лісовий кодекс України: Кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 17. Ст. 99.
9. Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 20.
10. Про затвердження Положення про Зелену книгу України: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 29.08.2002 р. № 1286. *Офіційний вісник України*. 2002. № 36. Ст. 1692.
11. Про затвердження Положення про систему моніторингу зелених насаджень у містах і селищах міського типу України: наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України, Положення від 04.08.2008 р. № 240. *Офіційний вісник України*. 2008. № 80. Ст. 2711
12. Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації. Рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 23.03.2021 р. *Офіційний вісник України* від 06.06.2021р. 2021. № 26. С. 106. Ст. 1249.
13. Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів: Указ Президента України від 07.06.2021 р. № 228/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 46. Ст. 2843.
14. Краснова М. В. Екологічне інформаційне забезпечення. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. 2016. Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін. Харків: Право, 2018. 776 с.
15. Про інформацію: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
16. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 11.01.2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
17. Орхуська конвенція «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text
18. «Про затвердження Порядку залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля» : Постанова Кабінету Міністрів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-2011-%D0%BF#Text>
19. Соколова А. К. Державний облік і кадастр рослинного світу. Стор. 231: Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. 2016. Т. 14 : Екологічне право / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін. Харків : Право, 2018. 776 с.
20. Про затвердження Порядку ведення державного обліку і кадастру рослинного світу: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 22.02.2006 р. № 195. *Офіційний вісник України*. 2006. № 8. Ст. 452.
21. Про затвердження Порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 20.06.2007 р. № 848. *Офіційний вісник України*. 2007. № 46. Ст. 1885.
22. Про затвердження Положення про регіональні кадастри природних ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 28.12.2001 р. № 1781. *Офіційний вісник України*. 2002. № 1. Ст. 10.
23. Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06.09.2005 р. № 2807-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 40. Ст. 2528.
24. Малишева Н. Р. Основні функції управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. *Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за ред. Ю. С. Шемшученка*. 2 вид. Київ : Юрид. думка, 2008. 720 с.